

Tidinge

VAN DIE GOUDE

jaargang 39 | augustus 2021 | 3

Een Goudse tweeling en een
57-jarige vrouw

Cornelis Springer in Gouda

‘Tot hulp der vrouwen’

Gouwe Verhaal:
Jan Hogenelst (1938)

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

redactie: **Henny van Dolder-de Wit**, dr. **Paul H.A.M. Abels**, dr. **Adri van den Brink**, dr. **Tom Hage**, dr. **Christiaan van der Spek**, drs. **Paul van Horsen** (hoofdredacteur)

tekstredacteur: drs. **Kenny Louwen**

vaste medewerkers: **Marcel van Dasselaar** (archeologie), ir. **Gert Jan Jansen** (Gouwe Verhaal) met dank aan de medewerkers van: **Streekarchief Midden-Holland (SAMH)** en **Museum Gouda**

redactieadres: **Hazelaarlaan 10, 2803 BS Gouda**

e-mail: redactie-tidinge@diegoude.nl

secretariaat van die Goude: **Postbus 307**

2800 AH Gouda

e-mail: info@diegoude.nl

ontwerp en opmaak: **Peterpaul Kloosterman, Gouda** (www.2pk.nl)

drukkerij: **Quadraat Grafimedia BV, Oud-Beijerland**

ISSN: **0168-0498**

De 'Richtlijnen voor auteurs' en het 'Redactiestatuut van de Tidinge' zijn terug te vinden op de website van Historische Vereniging Die Goude (www.diegoude.nl)

Lid worden van Historische Vereniging Die Goude: Het lidmaatschap kost 28 euro voor particulieren en bedrijven.

U kunt zich opgeven via onze website www.diegoude.nl

Opzeggen: U kunt uw lidmaatschap tot vier weken voor het einde van een kalenderjaar opzeggen. Uiteraard zijn ook overlijden en verhuizing redenen voor beëindiging van het lidmaatschap.

www.diegoude.nl

Foto voorkant: Portret van een vrouw met twee jongens van twaalf jaar, 1568 (collectie Museum Gouda)

Van de redactie

Paul van Horsen

Cornelis Springer, Achter de Kerk, 1886 (foto: Veilinghuis AAG, Glerum)

Geschiedenis van Gouda is de naam van de opvolger van *Duizend jaar Gouda* en zal gepresenteerd worden op 20 november van dit jaar. Dit boek wordt de bijdrage van Die Goude aan de viering van het 750-jarig bestaan van onze stad en is geschreven door Paul H.A.M. Abels, Bianca van den Berg, Christiaan van der Spek, Henkjan Sprokholt, Marianne van der Veer en Ronald van der Wal. Eelco Beukers tekent voor de eindredactie. De reconstructietekeningen zijn van de hand van Paul Becx. Het is een chronologisch-thematisch overzicht van de Goudse geschiedenis waarin veel verrassende en minder bekende afbeeldingen zijn opgenomen. Er valt nog veel meer over te vertellen, maar u moet dit bericht maar zien als een vooraankondiging. Ik heb de proef al mogen inzien en het ziet er bijzonder fraai uit. Houdt u de Nieuwsbrief, de website en de aankondigingen van Gouda750 de komende maanden in de gaten.

Dit nummer van de Tidinge heeft een kunsthistorische inslag. Kaya Verkooijen onderzocht in haar bijdrage 'Een Goudse tweeling en een 57-jarige vrouw' een ongesigneerd portret in Museum Gouda waarvan onduidelijk is wie erop zijn afgebeeld. Op het schilderij staat een oudere vrouw die haar handen op de schouders van twee jongens legt. Lange tijd is vanwege de herkomst gedacht dat op het schilderij een weesmoeder met weesjongens is afgebeeld. Nu in de collectiebeschrijving van het museum dit is weerlegd, stelde Kaya Verkooijen zich de vraag wie er wel op het schilderij staan.

Mark Broch en Geert Post doken in het oeuvre van de Amsterdamse kunstschilder Cornelis Springer (1817-1891). Zijn verzameling gedetailleerde stadsgezichten

bevat ook een klein aantal tekeningen en schilderijen met Goudse onderwerpen. Waar bevonden die onderwerpen die Springer in beeld bracht zich in Gouda en hoe waarheidsgetrouw zijn ze getekend of op het doek gezet, vragen de auteurs zich af in hun artikel 'Cornelis Springer in Gouda en Gouda in het werk van Cornelis Springer'.

In '“Tot hulp der vrouwen” steunde arme kraamvrouwen' duikt Jean-Philippe van der Zwaluw in het archief van het Genootschap van Moederlijke Liefdadigheid. Het genootschap nam de zorg op zich voor kraamvrouwen die niet of nauwelijks eten, kleding en babyspulletjes voor hun pasgeborenen konden kopen. Zo'n 40 vrouwen hebben in meer dan 90 jaar bijna 5000 jonge moeders en hun baby's ondersteund.

Jan Hogenelst staat centraal in het Gouwe Verhaal. Gert Jan Jansen had weinig moeite om deze oud-directeur van de Fugo en de voorzitter van sociëteit Concordia aan de praat te krijgen.

Nico J. Boerboom was onze fotoredacteur. Bijna vijf jaar lang was hij verantwoordelijk voor de kwaliteit van de afbeeldingen in de Tidinge, maakte foto's van gebouwen, voorwerpen en documenten en deed suggesties voor de voorplaat. Nico heeft tot onze spijt besloten er een streep onder te zetten en zijn aandacht aan andere zaken te wijden. Onze dank voor zijn inzet gedurende al die jaren is groot.

Het fotowerk voor dit nummer is verzorgd door Rinus Lasschuyt.

Een Goudse tweeling en een 57-jarige vrouw

EEN ONDERZOEK NAAR DE IDENTITEIT VAN TWEE KINDEREN EN EEN VROUW OP EEN 16E-EEUWS PORTRET IN MUSEUM GOUDA

Kaya Verkooijen

96

Tidings 2021

In Museum Gouda hangt een ongesigneerd portret waarvan onduidelijk is wie erop zijn afgebeeld. Op het schilderij staat een oudere vrouw die haar handen op de schouders van twee jongens legt. De jongens staan achter een tafel met een boek en schrijfgerei. Lange tijd is vanwege de herkomst gedacht dat op het schilderij een weesmoeder met weesjongens is afgebeeld. In de collectiebeschrijving van het museum wordt dit nu weerlegd, op grond van de kleding en de leeftijd van de jongens en het uiterlijk van de vrouw.¹ In dit artikel worden deze argumenten gecontroleerd, de herkomst besproken en wordt er een antwoord gezocht op de vraag: wie staan er dan wel op het schilderij?

Op de eikenhouten lijst van het schilderij staan in gouden drukletters de leeftijd van de vrouw, de namen en de leeftijd van de jongens en de datering van het schilderij. Het portret is vervaardigd in 1568, de vrouw is dan 57 jaar oud en de jongens – die Nicolaus en Adriaen heten – zijn dan twaalf jaar oud. De naam van Nicolaus wordt gescheiden van die van Adriaen door de spreuk *Eendracht Maeckt Macht*. De leus lijkt bedoeld te zijn als verwijzing naar hun tweelingschap, gelet op de plaatsing ervan tussen hun namen en de nadruk die wordt gelegd op hun leeftijd. De lijst is origineel en de letters zijn,

Portret van een vrouw met twee jongens van twaalf jaar, 1568 (collectie Museum Gouda)

waarschijnlijk, authentiek. Bijgevolg is de informatie die op de lijst staat bruikbaar in de zoektocht naar de identiteit van de jongens en de vrouw.

Cornelis Springer in Gouda en Gouda in het werk van Cornelis Springer

Mark Broch en Geert Post

Cornelis Springer (1817–1891) behoort tot de belangrijkste topografische kunstenaars van de 19e eeuw.¹ Geboren in Amsterdam als telg van een familie van meester-timmerlieden en architecten, werd de liefde voor bouwkunde hem met de paplepel ingegoten. Als kunstschilder specialiseerde hij zich in gedetailleerde en deels gefantaseerde stadsgezichten, die gretig aftrek vonden bij een nationale en internationale clientèle. Om bronmateriaal voor zijn schilderijen te verzamelen bezocht Springer vele oude Nederlandse steden, waaronder Gouda. Een klein aantal tekeningen en schilderijen met Goudse onderwerpen is bewaard gebleven in museale en privéverzamelingen, met verdere werken bekend uit de literatuur.

Schetsboek van Cornelis Springer, 1869-70 (foto Rijksmuseum Amsterdam)

In dit artikel worden verschillende van deze Goudse onderwerpen voor het eerst exact gelokaliseerd en geïdentificeerd, waarbij wordt onderzocht in hoeverre Springer daadwerkelijk bestaande situaties schilderde. Het belang hiervan is tweeledig: Springer bracht enerzijds een aantal stadsgezichten in beeld die tegenwoordig door verbouwing of afbraak zijn verdwenen, en anderzijds biedt een nadere beschouwing van zijn Goudse onderwerpen inzicht in Springers werkwijze en de waarheidsgetrouwheid van zijn afbeeldingen.

1. Voor Springer, zie: W. Laanstra, *Cornelis Springer. Geschilderde steden* (Amsterdam 1994).

‘Tot hulp der vrouwen’ steunde arme kraamvrouwen

Jean-Philippe van der Zwaluw

In de 19e eeuw was er veel armoede en was de verzorgingsstaat nog ver weg. Een arm gezin met veel kinderen was voor z'n levensonderhoud vaak deels aangewezen op steun door kerk of gemeente. Soms konden ze echter ook een beroep doen op liefdadige genootschappen en verenigingen die door gegoede medeburgers in het leven waren geroepen. Een daarvan, het Genootschap van Moederlijke Liefdadigheid, bood hulp aan behoeftige kraamvrouwen die niet of nauwelijks eten, kleding en babyspulletjes voor hun pasgeborenen konden kopen. In Gouda werkten in totaal zo'n veertig vrouwen meer dan negentig jaar in alle stilte aan dit humanitaire doel onder de zinspreuk 'Tot hulp der vrouwen'. Zij ondersteunden bijna vijfduizend jonge moeders en hun baby's.

Eind jaren '20 van de 19e eeuw liet de verhoopte economische opleving in Gouda al vijftien jaar op zich wachten. De stad kende relatief veel armoede, en kraamvrouwen uit arme families konden hun baby's amper fatsoenlijk voeden en kleden. Betrokken predikanten als Henrik van Meerten en Johannes Krom dachten samen met stadsbestuurders en middenstanders na over mogelijke oplossingen. Tegelijkertijd wilden steeds meer vrouwen uit de

Om te beoordelen of een kraamvrouw steun zou krijgen, legde een directrice van 'Tot hulp der vrouwen' een huisbezoek af. (schilderij 'Het bezoek bij de kraamvrouw', van Moritz Calisch, 1835, collectie Rijksmuseum)

betere kringen, uit overwegingen van christelijke naastenliefde, zich inzetten voor hun medemensen. Hun leven beperkte zich veelal tot het eigen gezin, omdat buitenshuis werken er voor hen niet in zat. Dat ging steeds meer knellen toen ze in de geschriften van hun stadgenote Anna Barbara van Meerten-Schilperoort, maar ook bij lezingen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, regelmatig kregen voorgehouden dat ook zij aan de samenleving konden bijdragen, dat ook zij iets zinvol met hun leven zouden moeten doen.

Voor dat zinvolle hadden ze een mooi voorbeeld. Sinds 1809, dus al onder koning Lodewijk Napoleon, was in Rotterdam het genootschap Voor Vrouwen door Vrouwen

Jan Hogenelst

Gouwe Verhalen is een serie interviews met mensen die het verleden van Gouda zelf hebben beleefd.

Gert Jan Jansen

‘Weet je dat ik twijfel had, toen je vroeg om mee te doen aan een Gouwe Verhaal? Het verleden komt bij mij boven in de vorm van verhalen en anekdotes. Maar jij wilt er vast data en precieze benamingen bij hebben. Ik zag er tegenop om dat uit te zoeken. Mijn vrouw Bep en ik hebben veel bewaard, maar dat zit in mappen en dozen in de kelder. Die staat zo vol dat ik de deur nauwelijks openkrijg. Gaan wij dat zelf nog sorteren en opruimen? Ik heb er een hard hoofd in. De vraag “Wat gaan we morgen doen?” vinden we nog steeds boeiender dan “Wat deden we vroeger?” Al die gebeurtenissen in het verleden zie ik als elementen van ‘het mysterie van het leven’. Daar wil ik best over filosoferen, maar dan zijn we niet een-twee-drie klaar.

Ik heb aan heel wat organisaties en evenementen meegewerkt. Of het opsommen daarvan nou zo interessant is voor de lezers van de *Tidings*? Het lijkt al gauw of ik mezelf zo interessant vind, terwijl ik juist nederigheid voorsta. Wel in combinatie met gevoel van eigenwaarde. Dat is nodig om dingen in gang te zetten. Je moet erin geloven, ook in een tijd dat steeds meer zekerheden wegvalen. Is er een hemel? Voor mijn moeder nog wel, zij stierf met het beeld van de zalige dood voor ogen. Op 4 juni 2010 ben ik getroffen door een hartstilstand. Ik heb toen negen weken in het Antonius in Nieuwegein gelegen. Toen is mijn kijk op het leven veranderd. Ik ben dingen gaan relativeren, me minder gaan haasten, al kan ik nog steeds niet stilzitten. Thuis uit het ziekenhuis dacht ik

Jan Hogenelst (1938)

Jan Hogenelst (foto: Gert Jan Jansen)

aan de ruimtevaarders die - terug op aarde - zeiden dat ze de hemel niet hadden gezien. Ik besepte: de hemel is op aarde. Je moet het alleen zien en er zelf aan bijdragen.’

Gezin op één, Fugo op twee, sport op drie

‘Misschien kan ik een eventueel misverstand weghalen bij jullie van Die Goude. Veel leden kennen me van de lezingen in Concordia, waar ik na afloop strategisch plaatsneem aan de bar. Misschien denken jullie dat mijn leven draait om de sociëteit. Het verenigingsleven ligt me na aan het hart, maar het staat niet op nummer één. Bovenaan staat mijn gezin; een huwelijk van meer dan vijftig jaar met Bep, dat ons prachtige dochters en hun gezinnen heeft opgeleverd. Dan staat er nog iets centraal in mijn leven: ‘de zaak’, de Fugo, de groothandel in automaterialen, die meer dan tachtig jaar bestaat. Op drie staat de sport: van voetballen tot fietsen, kegelen en vissen. Op vier komt dan het verenigingsleven met Concordia als grote voorbeeld, maar ook met activiteiten die samenhangen met de sport of de Fugo. O ja, muziek is ook heel belangrijk voor mij. Waar breng je dat onder? Luister eens, jongeman, we gaan gewoon beginnen. Ik

Auteurs

Kaya Verkooijen studeert Kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht en specialiseert zich in de 17e-eeuwse Nederlandse portretkunst.

Jean-Philippe van der Zwaluw is econoom, onderzoeker en schrijver. Hij is de biograaf van Anna Barbara van Meerten-Schilperoort (*De kroon van Gouda*) en van De Lange van Wijngaerden (*De Lange van Wijngaerden. De patriot die geschiedenis schreef*).

Mark Broch is kunsthistoricus en handelt in schilderijen en tekeningen van de 16e tot de 19e eeuw.

Geert Post studeerde geschiedenis en Italiaans en is actief in het familiebedrijf dat zich bezighoudt met investeringen in de internationale vishandel en visserij.

Gert Jan Jansen is vicevoorzitter van Die Goude en hoofdredacteur van de Nieuwsbrief. Tevens is hij medewerker voor de rubriek 'Gouwe Verhalen'.

Agenda

LEZINGEN 2021

6 september **Marianne van der Veer**
Gasthuizen (OMD lezing)

11 oktober **Remco van Gestel**
Bierbrouwerijen in Gouda

30 oktober **Marc van Alphen en Frank Marcus**
Thema Oost/West

29 november **Fred Pieters**
Industrieel Erfgoed in Gouda

Alles onder voorbehoud in verband met de regels van het RIVM. Houd de website van Die Goude (www.diegoude.nl) in de gaten.

De lezingencommissie heeft een aantal lezingen online gezet op de website van Die Goude.

Aanvullingen artikel Herman de Man (Tidinge 2021-2)

In het artikel over Herman de Man staan enkele zaken die aanvulling dan wel correctie behoeven. Nader brononderzoek heeft namelijk aangetoond dat Herman de Man in januari 1917, toen hij voor het eerst naar Gouda kwam, wel degelijk bij zijn ouders op Spieringstraat 141 introk, om later dat jaar samen met hen naar Keizerstraat 78 te verhuizen. Onderzoeker van de Spieringstraat Ed van Rossum wist verder te melden dat dit eerste woonadres thans niet op nr. 142 maar op nr. 145 te vinden is. Stads-gids Corry de Jong tot slot gaf aan, dat het huidige Molwenwerf 30, zoals getoond op de foto, pas in 1938 is gebouwd. De Mans ouders hebben dus in de – in 1938 gesloopte – voorganger van het huidige pand gewoond. (Jean-Philippe van der Zwaluw)

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

Een Goudse tweeling en een 57-jarige vrouw 96

Een onderzoek naar de identiteit van twee kinderen en een vrouw op een 16e-eeuws portret in Museum Gouda

Kaya Verkooijen

Cornelis Springer in Gouda en Gouda in het werk van Cornelis Springer 105

Mark Broch en Geert Post

'Tot hulp der vrouwen' steunde arme kraamvrouwen 115

Jean-Philippe van der Zwaluw

Gouwe Verhalen: Jan Hogenelst (1938) 125

Gert Jan Jansen